

Justícia en terres de senyors en temps de Ferran II

Valentí GUAL VILÀ
Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ

La Catalunya del temps de Ferran II es trobava repartida en una multiplicitat de jurisdiccions, amb un clar predomini de la jurisdicció senyorial —baronial i eclesiàstica— enfront de la jurisdicció reial. Les unitats baronials disposaven de divisions territorials pròpies, tenien una estructura d'oficials de districte i jurisdiccional particular i imposaven un règim jurídic propi. La jurisdicció senyorial podia estar representada des de la simple quadra fins a la baronia, formada per un conjunt de localitats sotmeses al mateix senyor.

L'exercici de la justícia durant el període modern estava en mans majoritàriament del rei, de la noblesa laica i de l'estament eclesiàstic. Les proporcions de les jurisdiccions respectives al Principat de Catalunya a la fi de l'Antic Règim —41 %, 31,3 % i 20,5 %—¹ evidencien la importància de la justícia senyorial, tant baronial com eclesiàstica, la qual aconseguia un percentatge lleugerament superior a la meitat del total.

Basarem la present aportació en l'anàlisi de dues importants senyories feudals: la del monestir cistercenc de Poblet i la de la baronia d'Òdena, de la casa de Cardona. L'una, eclesiàstica; l'altra, laica. D'una gran importància i pes, tant l'una com l'altra. La tesi doctoral de Xavier Jorba ens il·lustrarà sobre els Cardona. Efectuarem un repàs a l'organització de les senyories, el nombre i el tipus de penes i delictes, els oficials... La cronologia excedeix el regnat de Ferran II i s'estén al llarg de l'època moderna per tal de poder oferir un dibuix ben traçat.

1. Jesús MESTRE I CAMPI i Víctor HURTADO (dir.), *Atlas d'història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1995, p. 166.

LA JUSTÍCIA DE POBLET. EL DOMINI POBLETÀ

Els monestirs foren, sens dubte, un dels agents preponderants en les jurisdiccions senyorial i destacaren en l'àmbit de l'Església. Aproximadament dos centenars de cases religioses poblaven el territori català. No constituïen un bloc unitari ni uniforme, sinó que hi havia una gran diversitat de situacions atribuïbles, entre d'altres causes, a l'orde i la regla monàstics, a la ubicació geogràfica, a l'antiguitat i a la riquesa de cada cenobi.

Poblet, panteó reial, fundació de mitjan segle XII, era un monestir cistercenc d'implantació rural, ric i amb una nodrida comunitat.² Va incorporar el domini territorial i jurisdiccional d'una gran quantitat de pobles i llocs. En entrar als temps moderns, eren una trentena llarga, i això sense considerar els termes despoblats que tenia a ponent. El control i l'administració de la ingent superfície i del notable nombre de vassalls es feien gràcies a la divisió en diverses baronies: la del monestir, la de les Garrigues, la d'Urgell... Els tentacles s'estenien cap a l'oest català: la meitat de l'actual comarca de les Garrigues era seva (l'Albagés, el Cogul, Fullea, Juncosa, els Omellons, la Pobla de Cérvoles, el Soleràs, Tarrés, els Torms, el Vilosell, Vinaixa); a l'Urgell hi tenia la joia més preuada (Verdú, que nodria d'ingressos les arque pobletanes gràcies a les fires de Sant Marc, a més de Boldú, Castellserà, la Fuliola i Montblanquet); a la Conca de Barberà disposava de Vimbodí (el lloc més proper i també el més conflictiu), Vallclara i Senan (que quedà buit a mitjan segle XVI i calgué repoblar-lo); a la Noguera tenia Algerri, Belcaire, Bellmunt, Boix, Butsènit, Menàrguens, Tragó; a la Segarra, Granyanella i Sant Domí... A més, senyorejaven un parell de llocs al País Valencià, a l'Horta: Quart (de Poblet) i Aldaia, amb el priorat de Sant Vicent de la Roqueta extramurs de la ciutat de València. Aproximadament controlava un miler de quilòmetres quadrats i també, segons les dades del fogatge del 1553, un miler de focs. Vimbodí i Verdú fregaven els 150 focs; Quart i Aldaia, els 125 cadascun, el 1703; Menàrguens en presentava prop de 80, i Vinaixa i el Vilosell rondaven la cinquantena.

L'ORGANITZACIÓ DE L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA. CÀRRECS I FUNCIONS

En el treball de catalogació dels processos criminals conservats a l'Arxiu Històric de Poblet s'han descrit vora sis-cents casos des de l'any 1400 fins al 1835, que és el de l'exclaustració monàstica.³ El període que va de mitjan segle XVI a mitjan

2. Comptava cent monjos i quaranta conversos l'any 1618 (Gener GONZALVO I BOU, *La vida privada de la comunitat de Poblet a l'edat mitjana i moderna*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Poblet, 1999, p. 86).

3. Els resultats són consultables a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra: La documentació de l'Arxiu de Poblet (armari II)*, Valls, Cossetània, 2003, 941 p. (n'hi ha una reimpressió del 2008). També, del

segle XVII n'abasta gairebé el 60 % i possiblement la concentració no és resultat de l'atzar, sinó que té a veure amb la realitat d'una situació general de desestructuració i desordre. Coincideix, a grans trets, amb l'època daurada del bandolerisme.

Altrament, el període 1479-1516, el del regnat de Ferran II, presenta un nombre de processos baix, una trentena, amb algun buit temporal o altre com ara el trienni 1513-1515. La mitjana resultant, d'un procés anual, és molt inferior a la de l'etapa de plenitud de la conflictivitat social. De tota manera, caldria esbrinar quin pes hi juguen les mancances documentals. Els fons pobletans van patir diverses deslocalitzacions arran de la desamortització de 1835 i segurament s'han produït pèrdues importants.

Quant a les localitats de la senyoria que hi apareixen, en sobresurten dues de la Conca de Barberà (Prenafeta i Vimbodí) i dues més de les Garrigues (Vinaixa i el Vilosell). En el cas de Prenafeta, s'hi concentren una sèrie de conflictes derivats del control de la jurisdicció, amb diferents irrupcions de mans armades procedents de Montblanc en el terme i castell de Prenafeta, senyoria de Poblet.⁴ Parionament a les contradiccions de domini, comptabilitzem els furts (de raïms i figues, d'arnes i de porcs assilvestrats)⁵ i les guerres privades entre famílies. A títol anecdòtic, documentem un encantament, un emmetzinament⁶ i una falsificació de mesura d'oli. Signifiquem que, a l'inici del segle XVI, el batlle general de l'honor pobletana era fra Bernat Cabeça.

Hem identificat els càrrecs que componien la cúria de Poblet, hem detallat les funcions que exercien, si eren laics o eclesiàstics, i l'evolució històrica dels oficis, i hem ofert algunes precisions sobre nomenclatura que difereixen de l'estudi clàssic

mateix autor, *L'exercici de la justícia eclesiàstica: Poblet, segles XV-XVII*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2011 (reimpressió), especialment p. 7-18.

4. Els montblanquins devien tenir les espatlles cobertes, en ser la vila del rei. Un parell d'homes que feren contradicció de la recentment adquirida jurisdicció pobletana als Falcons no van gaudir de tanta impunitat. Foren condemnats a pagar cinquanta pacífics, que havien d'anar a parar als cofres de l'abat, en haver efectuat un «trencament» de la baronia (armari II, calaix 3, doc. 24; regesta a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra...*, p. 36).

5. Un grup de gascons, afamats i miserables, va robar porcs assilvestrats al bosc de Poblet. El procés (armari II, calaix 5, doc. 7; i regesta a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra...*, p. 51-52) descriu amb tot detall com mataren les bèsties, com en menjaren les parts, quant pesaven els porcs, quines armes prohibides als estrangers duïen... Interessa la sentència: l'occità de més de 25 anys fou condemnat a ser assotat al coll amb la cansalada d'un dels porcs. Els altres imputats, en ser menors d'edat, només haurien de desfilat en públic per on ho feien els assotats. Això sí, tots foren bandejats del terme i senyoria del monestir.

6. Un llarg procés de 95 folis (armari II, calaix 4, doc. 3) recull les acusacions que Francí Capafonts, marit d'Úrsula, abocà sobre Margarida, muller de Joan Pere. Primer, la dona els «(h)aurie maleficiats (...) en tanta manera q(ue) [els cònjuges] la p(ri)mera nit e altres no se són coneguts carnalment p(er) los malefics e encantaments». La feina de Margarida no acabà aquí: «(h)aurie donat metzines [a Francí Capafonts] p(er) les quals ere tornat orat e stave fora de seny». Poblet declarà indemne la dona (regist a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra...*, p. 40-41).

d'Eduard Toda.⁷ Per raó de l'extensió territorial de les baronies i del divers grau de jurisdicció, els abats van haver de delegar poders i constituir tribunals i jutges regulars per exercir-los.

Cal retenir que la jurisdicció criminal suposava la repressió de tota classe de delictes i la imposició de càstigs que podien implicar el vessament de sang i, així, afectar algunes regles canòniques imposades als religiosos. L'abat Trilla, el 1606, obtingué un breu papal que confirmava —a ell o al seu delegat— el poder d'intervenir en els processos criminals contra els seus vassalls sense incórrer en cap censura canònica, encara que de l'actuació abacial en resultés condemna de mort, mutilació de membres o efusió de sang. En aquests extrems, el monjo jutge havia d'abstenir-se de donar el seu vot i de firmar la sentència. L'any 1632, el sant pare va ratificar la facultat.⁸

A la senyoria de Poblet, els qui s'encarregaven d'administrar la jurisdicció delegada o podien intervenir en els tribunals eren el batlle general (que passà a rebre el nom de governador general el 1634), el lloctinent de batlle o de governador, els batlles i els sotsbatlles locals, l'assessor, el notari i escrivà major, el doctor en medicina, el cirurgià i l'executor de sentències.

La patent rebuda pel pare Antoni Congost el 1644 permet relacionar les principals atribucions del governador general (i abans del batlle general): usar la jurisdicció civil i criminal, nomenar i «crear» batlles i sotsbatlles, fer les remissions —amb consell de l'assessor— i nomenar i donar comissions a les persones que considerés oportunes. Segons Toda, la durada del càrrec de governador era quadriennal, com passava amb els abats des de 1623, i sempre havia de recaure en un monjo.⁹ Les atribucions dels lloctinents de governador eren molt semblants, tot i que Toda hi afegeix la d'executar sentències i nomenar i «crear» jutges i notaris.¹⁰

7. Valentí GUAL I VILÀ, *L'exercici de la justícia eclesiàstica...*, p. 13-18. També és de referència obligada el capítol «Jurisdicció delegada i administració de justícia, 1600-1779», p. 304-328, de l'obra Eduard TODA I GÜELL, *La davallada de Poblet (Poblet als segles XVII i XVIII)*, Poblet, 1997, 473 p. (original anterior a 1941, amb edició anotada i estudi introductori a càrrec de Gener Gonzalvo i Alexandre Masoliver; aparegué com a núm. 16 de *Scriptorium Populeti*). És de consulta indispensable, també, Agustí ALTISENT, *Història de Poblet*, Abadia de Poblet, 1974 (reedició de 2014 a cura de Maria Bonet i Octavi Vilà). Tant una obra com l'altra reproduïxen alguns dels dibuixos que ens han llegat les portades dels processos.

8. Eduard TODA I GÜELL, *La davallada de Poblet...*, p. 306.

9. A títol comparatiu: el càrrec de batlle general de Santes Creus era assumit majoritàriament per un frare llec de la comunitat, tot i que també hi havia monjos que l'exerciren, i tenia unes funcions similars als de Poblet, si més no durant la primera meitat del segle XVII (Elisabeth BALDOR ABRIL, *El monestir de Santes Creus des del primer abadiat quadriennal a la Guerra dels Segadors (1619-1641)*, Valls, Consell Comarcal de l'Alt Camp i Arxiu Històric Comarcal de Valls, 1999, p. 72-75).

10. Eduard TODA I GÜELL, *La davallada de Poblet...*, p. 305-306.

La consulta de la documentació pobletana no permet abonar completament les percepcions de Toda¹¹ sobre la figura del batlle general. En concret, Toda fa coexistir i dona un caràcter simultani als càrrecs de governador i de batlle general, extrem que els processos de Poblet invaliden: el nom de governador general no apareix, hi insistim, fins a 1634.¹²

A parer de Toda,¹³ els assessors jurídics eren advocats de carrera establerts a Montblanc que donaven la feina feta i mastegada als batlles i als governadors generals. És una opinió que no escau de discutir, però sí que cal advertir degudament que no consta que fossin aconduïts per un termini de quatre anys.

Per privilegi reial, els monjos arxivers de Poblet eren els seus notaris. Això no obsta que a inicis del segle XVII, a Vimbodí, s'hi hagués establert una notaria contractada per ordre de l'abat. Els notaris que donaven lletra als processos foren objecte de represàlies, i n'hi ha un parell d'exemples a la primera meitat del segle XVII.

El doctor en medicina i el cirurgià havien d'estar presents en la prova del turment infligit als inculpats que no confessaven la participació en els delictes imputats. El cirurgià tenia la facultat d'aturar la tortura si advertia que podia arribar a provocar la mort o lesions greus en el reu. I, a més, era l'encarregat de descriure amb precisió les ferides, mortals o no, rebudes per una víctima de la violència privada.

El primer esment, documentat, de l'aplicació de tortura és de l'any 1612, quan el fadrí sabater de Vimbodí Pere Joan Pinyol va pagar, passant pel poltre, la pudenta acció d'embrutar amb excrements humans les portes de les cases del batlle, del notari —que també ho era de Poblet, Pere Sorolla— i d'un particular. Pinyol arribà a l'hospital de pobres, junt a la porta forana, lloc acostumat «per fer la tortura», amb una cadena al coll. Fou assegut i hi havia pa, vi, foc, ous, llum i altres estris. A la cambra hi eren l'assessor, el procurador fiscal, dos cirurgians, el notari «i els altres ministres de la cort». L'advertiren que no volgués macerar les carns amb el poltre i que digués la veritat. Pinyol respongué que ja ho havia fet. A la segona lligadura del poltre, li esquerdaren el braç esquerre a l'altura del canell, segons els cirurgians, i el metge manà parar el procediment.¹⁴

El nunci tenia cura de fer les publicacions necessàries i portar les notificacions del jutge a coneixement dels interessats. Era nomenat directament per l'abat, segons Toda.¹⁵ El ministre de sentències aplicava als reus les penes: tortura o turment

11. Eduard TODA I GÜELL, *La davallada de Poblet...*, p. 308.

12. A Santes Creus queda palès que batlle general i governador no són dues figures diferents, sinó dues maneres d'anomenar un únic oficial del monestir (Elisabeth BALDOR ABRIL, *El monestir de Santes Creus...*, p. 74-75).

13. Eduard TODA I GÜELL, *La davallada de Poblet...*, p. 310.

14. AHP, armari II, calaix 8, doc. 13. Regest a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra...*, p. 92-93.

15. Eduard TODA I GÜELL, *La davallada de Poblet...*, p. 314.

per obtenir declaracions, marques de ferro roent a l'esquena, assots, mutilacions de membres i mort a la forca en execució de la sentència.

Toda no esmenta el procurador fiscal, ben present en els processos de Poblet. Defensa que la cort o tribunal es reunia a Vimbodí, mentre que se sap del cert que moltes vegades viatjava fins al mateix indret on havien tingut lloc els fets que calia jutjar.

APLICACIÓ DE LA PENA DE MORT

L'anàlisi dels processos criminals pobletans permet efectuar una aproximació a la cronologia i la tipologia de les penes de mort dictades pel tribunal, que són vora una vintena de condemnes. En tots els casos fou a penjament en la forca, llevat d'un «assassí» que havia d'acabar amb la mà tallada, degollat i esquarterat. La primera pena capital dictada afecta dos homes de la Conca de Barberà —en concret, de Vallclara (senyoria de Poblet) i Serral— i és del 1469, en la fase final de la Guerra Civil Catalana (1462-1472).¹⁶ Foren inculpats de ser enemics del rei (de Joan II), d'encunyar moneda falsa i d'actuar d'espies. La darrera vegada, documentada, en què el tribunal pobletà dictà pena de vida fou l'any 1685.¹⁷ Un basc fou penjat a la forca plantada en una partida del terme de Verdú (Urgell), la població més important de la senyoria monàstica. Havia estat inculpat de la mort d'un company en una teuleria.

Hi ha un parell de casos coneguts únicament per referències i gràcies a un lligall identificat com a «sentències». El primer només deixa situar l'acció entre 1469 i 1495, quan va ser penjat un home de Tragó (Noguera) acusat de furt i homicidi. El segon pertoca a un procés de bruixeria i cal retenir que cap a l'any 1554 fou penjada una dona sota aquesta acusació. La resta de condemnes a pena capital van de 1566 a 1652. Són tots homes, acusats de bandolejar, d'assassinar i de furtar blat (en una oportunitat); i tan sols documentem una dona, en ser «bruixa y metzinera» (a Menàrguens, el 1616).

Un parell d'exemples serviran per a veure com actuava la justícia de Poblet. El 17 d'agost de 1577, el procurador fiscal, Joan Giralt, denuncià al procurador general de Poblet, Hug de Guimerà, el pagès del «regni Gasconia» —de fet, natural de la diòcesi de Tolosa— Joan Marcelli. El tolosà fou tret de la presó perquè prestés declaració. Sabem que tenia vint-i-quatre anys, i només divuit quan va arribar a Catalunya. Els últims dos anys se'ls havia passat atropat amb els homes de Pere Ra-

16. Més referències a Valentí GUAL I VILÀ, *L'exercici de la justícia eclesiàstica...*, p. 19-27. És un apartat dedicat a «Poblet i la Guerra Civil Catalana».

17. AHP, armari II, calaix 14, doc. 24. Regesta a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra...*, p. 177-178.

bassa. Bandolejava, doncs. Marcelli havia estat capturat a Fullela (Garrigues), senyoria de Poblet, probablement el dia 15 d'agost o la vigília. En ser capturat, duia pedrenyal, flascó i tots els arreus per a l'arma. Davant el tribunal pobletà declarà saber que no podia anar en quadrilla i armat per Catalunya, sota pena de la vida, «emperò puix y só anat, no sé què dir-hi». Les declaracions dels testimonis i les tres que feu Marcelli ocupen els dies 18 i 19 d'agost. En acabar la darrera, l'encausat, davant de dos testimonis, digué que no tenia res a defensar, «ans bé coneix que ha errat y per sò se pose en los brassos del senyor y de sos ministres [perquè] li hagen misericòrdia». L'esperà endebades. Era estranger, home de bàndol, havia anat armat i havia participat en múltiples accions delictives. El tribunal de Poblet entengué que convenia un escarment dur, per a càstig de Marcelli i exemple dels altres, com explicita la sentència. El text que la recull no té un mot de pèrdua: «sie asotat p(er) los locs acostumats della vila de Vimbodí i en la plasa major de dita vila li sien levades les dos horeles y posades o ficades en lo arbre dell costell que en dita plasa està, y de après sie penjat en un dogall p(er) lo coll en alta forca de tal manera que muyra y lur ànima li sie separada dell cos». Era el 23 d'agost: feia poc més d'una setmana que havia estat capturat.¹⁸

La mateixa rapidesa mostrarà el tribunal l'any 1634, en el cas de Pere Mur, sabater de Vimbodí. L'actuació processal la conduí el procurador fiscal, Ramon de Tutuan, que ho posà en coneixement del lloctinent de governador, Francesc Llobart. Els fets s'esdevingueren l'11 de gener i una setmana més tard Pere Mur va dictar testament i va demanar al governador que el seu cadàver pogués ser soterrat. De la declaració de cinc testimonis presencials es desprèn que Pere Mur va treure de sota la capa una destal i va esberlar el cap del seu gendre, Pere Forès. El batlle de Vimbodí va capturar Pere Mur i el va dur fins a Poblet, on fou empresonat. Va preguntar a Pere Mur i aquest no especificà per quin motiu va cometre l'assassinat, només replicà que ja ho havia d'haver practicat abans. Quan el dia 13 el sabater de més de seixanta anys, natural de Colungo, a l'Aragó, va prestar declaració, el tribunal requerí informació sobre una somera de Mur de la qual havia estat feta empara. Mur ho negà, sense ampliar cap informació en aquest respecte, ni fer cap oposició, tampoc, per impedir que el procés acabés malament. Sembla que el sabater havia fet justícia, la seva justícia, i amb això en tenia prou. El governador, Gaspar la Roja, ho tingué clar: «ut llaqueo in alta furca per collum suspendatur taliter quod anima eius a corpore separetur et quod ante executionem dicte sententie absendatur eius manus dextera». Pere Mur conegué la sentència el 19 de gener. En el seu testament disposà set misses baixes a Montserrat i instituí hereva la seva filla Isabel Anna, casada amb Jaume Oller. També ordenà que la seva hisenda fos venuda.¹⁹

18. AHP, armari II, calaix 22, doc. 29. Regest a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra...*, p. 360-366.

19. AHP, armari II, calaix 13, doc. 4. Regest a Valentí GUAL I VILÀ, *Justícia i Terra...*, p. 150-151.

Seguida la pista de Pere Mur als llibres sacramentals de Vimbodí, ha aparegut el problema de no disposar de registre de matrimonis fins al 1631 i de defuncions fins al 1699, extrem aquest que impedeix de confirmar l'execució de la sentència. La sèrie de baptismes informa que Pere Mur estava casat amb Paula, de qui entre 1613 i 1621 va tenir un fill i tres filles. Isabel Anna havia nascut el 23 de febrer de 1618 i fregava els 16 anys quan es van esdevenir els fets. S'havia casat amb Jaume Oller, de Rojals, el 20 de març de 1633, nou mesos abans de l'assassinat i, en prendre marit, la seva mare, Paula, ja era morta.²⁰ Ignorem amb quina de les filles estava casada el malaurat gendre Pere Forès.

JUSTÍCIA DELS CARDONA A LA BARONIA D'ÒDENA²¹

La casa ducal de Cardona reunia a la baronia d'Òdena la condició de senyor jurisdiccional amb el mer i mixt imperi i la jurisdicció civil i criminal alta i baixa. És a dir, tenia autoritat per governar i posar en execució les lleis, i facultat d'usar la coerció per redactar-les. Els Cardona havien delegat la seva administració a juristes professionals i homes de confiança. La baronia jutjava causes criminals i, amb el mer imperi, executava les decisions del jutge. La possessió del mer imperi permetia jutjar delictes d'homicidi, furts, agressions, crims de lesa majestat, falsificació de moneda, raptos, parricidis, apropiació de diner públic, ocultació testamentària i adulteris. El mixt imperi atorgava la jurisdicció sobre les reclamacions per restitució, a favor de menors, ciutats o viles, esglésies i incapacitats; nomenaments de tutors i curadors; rebre fermes de dret, emancipacions, insinuació de donacions, autorització de vendes de béns vacants, declaracions de *bene visos* i baralles sense morts o ferits.²²

La possessió del mer imperi permetia imposar penes que podien anar des de l'execució de la pena de mort fins a la mutilació de membres,²³ desterrament, fus-

20. Així es desprèn de la reconstrucció familiar que efectuàrem a partir dels llibres sacramentals de Vimbodí conservats a l'AHAT i que donaren origen a *La família moderna a la Conca de Barberà*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1993.

21. Aquesta part és extreta de Xavier JORBA SERRA, *Òdena segles XVI i XVII*, Barcelona, Parnass, 2011, 726 p. El llibre recull la tesi doctoral de l'autor.

22. Coral CUADRADA MAJÓ, «Sobre el mer i mixt imperi a les senyories feudals de la Catalunya Vella», a *L'aixada i l'espasa: l'espai feudal a Catalunya*, Tarragona, Arola, col·l. «Biblioteca de Recerca», 1999.

23. El delictes de blasfemar i renegar era castigat l'any 1565 amb la multa d'un sou per cada vegada que s'hi incorregués. Els diners anaven per a la lluminària de l'església de Sant Pere. Qui no tenia diners havia de besar tres vegades el sòl. Qui tornava a cometre el delictes era castigat cinc dies a la presó del castell de la Pobla de Claramunt, dejunant cada dia a pa i aigua. ACA-N-Ig-876. Entre els anys 1571 i 1578, la pena era «quels serà clavada la llengua». ACAN-1-65. A Capellades, l'any 1575, qui renegava havia de pagar 6 diners per cada vegada que ho feia, o era posat al cep durant tot un dia. Els edictes de 1688 del baró de Nyer, al Conflent, comencen prohibint «jurar de Déu ni de Maria Sanctís-

tigar i exposar els delinqüents al costell, reclusió perpètua i penes de galera. Tot i així, les penes corporals i les de galera es podien reduir a multes pecuniàries.²⁴ És a dir, es podia recórrer a la composició,²⁵ la remissió en metàl·lic del delictes, codificada en els Usatges «per una composició feu a Aguilera de la Costa per haver lo trobat a(m)b un pedrenyal armat de roda, 10 lliures»;²⁶ legalment no podia haver-hi remissió en metàl·lic sense perdó de la part. A la pràctica, no manquen greuges de remissions concedides sense perdó de la part. Les ordinations de 1616 del ducat de Cardona preveien que les composicions de sang fossin fixades pel duc.²⁷

EL CONSELL GENERAL DE LA CONCA D'ÒDNA

Les universitats que conformaven el Consell General de la Conca d'Òdena eren Òdena, la Pobla de Claramunt, Carme, Vilanova del Camí, Castellolí, Fiol, la Roqueta, Mediona i Sant Quintí. El Consell era representat per tres síndics i un governador general que administrava els territoris en nom del senyor jurisdiccional. Els síndics escollits, per mitjà d'una terna, corresponien a un individu per terça. Les terces eren les següents: una de primera formada per Òdena, Castellolí, Fiol i la Roqueta; una de segona constituïda per Sant Quintí i Mediona, i una de terce-

sima mare sua, ni renegar del sants ni santas, çots pena de esser posats en un collar en la plassa pública amb un badallo en la boca, o en la porta del castell dels Graus... o altres penas majors ho menors a albitre del judicant eo de dit S(eny)or Don Carlos [de Banyuls]». Citat per Núria SALES, «Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)», a Pierre VILAR (dir.), *Història de Catalunya*, vol. IV, Barcelona, Edicions 62, 1989, p. 147.

24. El mes de maig de 1602, «per manament del Illtre. S(eny)or governador de la Concha de Òdena a instància del procurador fiscal qui és Giralt Mans, nuncio de sa cort, lo honor(able) balle Pere Aguilera, del mas de la Costa, del terme de Òdena, a fet manament a Barnat Gallart, barba blanch, del loch de Damausa, del bisbat de Rius, y Bernat le roig, mitg barba roig ja marcat, del bisbat de St. Flor dal bernique, de la p(re)sent ora en avant no habiten ni estiguen en la Concha de Òdena sots pena de 100 asots y de galera perpètua a servei lo rei, attento que volien entrar en casa de Jaume Martí pagès del mas Martí del dit terme de Òdena, al qual han robat 4 sous 4 diners». ACA-N-Ig-1131.

25. Una composició era un conveni o esmena que, d'acord amb el sistema penal de la venjança privada, restablí la pau que havia pertorbat una ofensa criminal entre persones o entitats mitjançant les indemnitzacions que hom considerava suficients.

26. ACAN-1-760, any 1599.

27. «Trobàrem com lo dit Pere Aguilera estave amagat en la prempsa del dit Bramona la qual trau porta al dit corral, y trobàrem-lo que estave mig despullat, y axí volent-lo aportar a la presó, a pregàries de ell dit Aguilera, lo qual nos pregà que nol affrontàssem, lo composí ab un dobló, ço és un ducat per a mi y un altre ducat que promette que donarie al sots veguer, o en loch de aquell li donarie un canteret de vi, el que valdrie lo ducat». ACAN-1-251, plet sense numeració. Un altre exemple de commutació de pena correspon a l'any 1574, quan «Antoni Bonet, altrament Antoni gavatxo, francès inculpat de haver consentit en la mort den Guillo, lo qual trobaren mort en lo terme de Mediona a 6 de agost prop pasat, y és estat dit Antoni gavatxo condempnat a galera perpètuament, e a intercessió de algunes notables persones dit s(eny)or governador li ha commutada la pena de galera ab pena pecunària (...) de 50 lliures...». ACAN-1-65.

ra i última encapçalada per la Pobra de Claramunt, Carme i Vilanova del Camí. Els síndics amb poders atorgats davant de notari gaudien d'una sèrie de drets constitucionals per tal d'elevat els litigis a la Reial Audiència.²⁸

La convocatòria del Consell General de la Conca d'Òdena la realitzava el governador del duc de Cardona. El lloc de reunió era, majoritàriament, l'hostal d'en Coca, l'era del comú de la Pobra de Claramunt o el pati del castell de la Torre de Claramunt. No assistir al Consell General dels particulars de la Conca d'Òdena era motiu de penalització pecuniària.

FORQUES, COSTELL I PRESONS

Dins el marc de la justícia senyorial, els elements repressius i de càstig eren les forques. Eren utilitzades per tal de castigar les infraccions o els delictes de les persones sotmeses a la jurisdicció senyorial. A més de ser una eina de repressió i de càstig, també servien per a exemplificar el càstig i dissuadir un possible delinqüent o malfactor de cometre un nou delicte. Les forques del duc de Cardona estaven situades en un lloc elevat, perquè tothom les pogués veure amb facilitat —en aquest cas, el cingle del Grau, al terme de la Pobra de Claramunt, i el Mercadal d'Òdena, situada aquesta última davant d'Igualada.²⁹ Les forques van esdevenir un referent per a la pedagogia del càstig, és a dir, hom aprenia que li podia passar si delinquia contra el poder senyorial.

L'altre element de càstig era el costell, consistent en pals o columnes de pedra on es lligava qui era considerat mereixedor de la vergonya pública. Era a la plaça de la Pobra de Claramunt.³⁰ L'empicotat quedava a la vista de tothom, però a una distància suficient per a protegir-lo d'agressions massa directes.³¹ El costell també te-

28. AMP, r-14, lligall 7-434.

29. El capbreu de 1535 explica que les forques d'Òdena eren de pedra i de morter. ACA-N-Ig-1014. El capbreu de 1665 ens informa que «antigament hi solien haver unes forques de pedra que estaven davant Igualada, sobre un pujol d'on devalla el camí que entra a Igualada, unes 25 passes fins a un marge que segueix fins al monestir dels Caputxins». Josep M. SECANELL ROCA, *Els Roca, pagesos al lloc de la Pedrissa d'Òdena 1444-1999*, Igualada, edició particular, 1999.

30. Un procés judicial de l'any 1523 informa que el culpable «fou executat personalment perquè de manament del Illtre. Señor Duch de Cardona, qui ere personalment en lo loch de la Pobra de Claramunt, qui manà al dit magnífich procurador que li fos clavada la mà al costell qui és en la plaça de la Pobra de Claramunt». ACAN-1-663-48.

31. Albert VIRELLA BLODA, «Els costells catalans», *Arrels* (l'Espluga de Francolí, Publicacions del Centre d'Estudis Locals del Casal de l'Espluga de Francolí), núm. 2 (1989), p. 217. L'erecció del costell revestia solemnitat. A la senyoria del monestir de Sant Benet de Bages, un nunci especial de l'abat deia tres vegades «Fet costell per lo monestir de Sant Benet de Bages». Amb aquesta declaració oficial quedava clar que l'instrument era propietat de la baronia de Sant Benet. Així ho detalla Francesc SERRA I SELLARÈS, *Sant Benet de Bages a l'època montserratina (segles XVI-XIX)*, tesi doctoral d'història moderna, UAB, 2005.

nia la funció de fustigar els malfactors, assotar i flagel·lar.³² Les presons de la baronia es trobaven al castell de Claramunt (com explica Riba Gabarró, la presó d'homes a la torre poligonal³³ i la de dones a la torre quadrada). Amb tot, les crides governamentals recordaven que el duc podia tenir les presons al castell o lloc d'Òdena, al castell de la Pobla de Claramunt o a qualsevol altre lloc de la seva baronia i ducat. La documentació judicial ens informa que, a principis del segle XVI, les presons també estaven situades dins de la mateixa vila de la Pobla, a la ferreria de Jaume Parera,³⁴ o que l'any 1788 fa reparar les presons que tenia al castell de la Llacuna.³⁵ L'any 1725 es fa una crida als mestres de cases i mestres fusters que vulguin participar en l'adjudicació de la construcció de la nova presó senyorial, ubicada en aquesta vila.³⁶

Els presoners s'havien de pagar la manutenció i en molts casos els eren confiscats els béns per respondre de les despeses processals. En el cas de presos de reconeguda pobresa, el tresorer havia de pagar 18 diners diaris a l'escarceller, el qual estava obligat a la manutenció del pres. L'any 1580, el governador de la Conca d'Òdena, «atenent que vaga al p(rese)nt lo ofici de carceller de les presons del castell de Claramunt per mort de Jaume Grau, últim carceller de aquell, volent provehir dit ofici...», nomenà Joan Esteve, menor de dies del mas Sant Miquel de la Pobla de Claramunt, amb l'obligació que «los presoners y arrestats que ara y són y per temps seran, haja de bon tractar e bé e faelment guardar com de bon carceller se

32. Molts costells de pedra es van transformar en creus quan s'extingiren els senyorijs jurisdiccionals.

33. Les condicions sanitàries de la presó devien ser pèssimes, «en la torre del castell de la Pobla —1608— està presa y capturada la persona de Valentí Rocha ab grandíssim perill de llur vida, per quant està de mala gana y indispost y lo lloc ahont dit Rocha està *és molt* humit y malsà». ACAN-1-736-7340. En Farrer de la Pedrissa, també l'any 1608, es queixa d'haver estat cinc o sis dies a la presó «patint allí y ab gran detriment de tota sa casa». Un exemple d'Igualada: l'any 1605, Miquela, muller de Jaume Padret, blanquer d'Igualada, es queixa que el seu marit porta onze dies a les presons de la citada vila amb «lo cep y cadena al coll y sens manjar ni beure». Miquela es mostra com una dona pobre, «tant pobre que no té què dar (...) que a de criar y a didar a duas criatures y anar al basí dels pobres vargonyants, y fins vull hay feta la despesa a dit son marit no tanint possibilitat de poder-o fer, com bé sap tota la vila que no té què manjar», i suplica als consellers de «donarli a manjar y tot lo aliment y sustento necessari per a què dit son marit nos muyra de fam a la presó, atento que està ab febre y molt flach». ACAN-1-689-5667. Riba Gabarró descriu la presó dels homes com un espai d'uns 15 m²; les reixes formades per unes espilleres obertes als quatre vents, de 80 cm d'alt i a 5 a 8 cm d'ample a l'interior i el doble a l'exterior. La porta donava a un pati interior.

34. «Tragueren mà armada en Pere Merconal del loch dels Vivenchs, lo qual estave pres (...) en casa de Jaume Parera del loch de la Pobla de Claramunt, ahont se tenien les presons per lo Ill. Señor duch de Cardona». ACAN-1-544-506.

35. ACAN-9-542.

36. Les característiques de la presó havien de seguir les normes dictades pel duc de Cardona. ACAN-1-2.

pertany». ³⁷ Poques vegades podem trobar diferències de tracte segons qui sigui el presoner. Els qui ho tenien malparat eren els occitans, els gascons. Per exemple, l'any 1610, Andreu Pasqual, occità i pastor del mas Busquet o Arlomba de Sant Jaume de Sesoliveres, és detingut, «lligat y garrotat molt estret... ab grillons y cep en les cames lo detingué set dies en temps que feye molt gran y excessiu fret y no voler que se li donàs roba ni foch per a escalfar-se [...] de tal manera que dit Pasqual per causa del gran y excessiu fret que a les hores feye vingué casi a punt de acabar la vida en dites presons». ³⁸

LA CORT SENYORIAL. CÀRRECS I FUNCIONS

La cort senyorial de la baronia d'Òdena disposava dels llibres de cúria o cort del batlle, que eren compilacions manuscrites que feien referència a crides, bans, citacions, manaments, declaracions, empires i treves, les quals ens permeten practicar una primera aproximació a la criminalitat i la delinqüència de l'Òdena dels segles XVI i XVII.

Les crides eren les encarregades de regular els aspectes bàsics de la vida local odenenca. Recullen aspectes referents a la moralitat pública i destaquen per la seva lluita contra el frau, els robatoris i l'entrada en propietats privades sense autorització. Els bans eren els edictes publicats per les autoritats. La citació o manament era el despatx judicial en què es donava una ordre als funcionaris perquè practiquessin una diligència, remetessin una ordre o lliuressin un testimoniatge. El manament s'acabava amb l'acusació, intimidació o aplicació d'un ban. Les empires eren les retencions de béns per manament judicial. Detallaven l'import que havien de pagar els demandats, ja fos en espècie, en metàl·lic o en béns immobles. Les treves eren l'intent de pacte i diàleg entre els particulars implicats.

Els membres fixos de la cort senyorial eren el governador o procurador general, ³⁹ l'assessor que tenia cura d'aixecar les actes i redactar les diligències, ⁴⁰ el treso-

37. ACAN-1-65. Recordem que el duc de Cardona o els seus representants tenien el dret de triar el carceller. Entre els anys 1600 i 1622 hi hagué sis escarcellers: Jaume Parera (de 1600 a 1605), Joan Puig (de 1606 a 1614), Bartomeu Costabella (de 1615 a 1618), Joan Soteres (de 1618 a 1619), Montserrat Valls (de 1619 a 1620) i Joan Soteres (1620 a 1622).

38. ACAN-9-60.

39. El capbreu de 1665 explica que el duc de Cardona acostumava a nomenar governador general a la Conca d'Òdena, i que el canviava quan li convenia. Alguns dels governadors generals foren Jaume Pau Franquesa; Agustí Cornet (1606); Joan de Claramunt, senyor de la Torre de Claramunt, entre 1607 i 1614; Francesc de Cassador, entre 1615 i 1626; Francesc d'Aiguaviva, entre 1627 i 1631, i Pacià Roca i de Carmona (1640).

40. Entre els assessors hi hagué Jaume Balaguer (1604), de Vilafranca del Penedès, doctor en drets; Joan Garreta (1604), notari d'Igualada; Jaume Prat (1607), d'Igualada, batxiller en lleis; Juan de Herrera (1617), de Barcelona, llicenciat en lleis; Jaume Mestre (1617), notari d'Igualada; Bernat Joan de Viladomar (1619), llicenciat en lleis; Jeroni Ribas (1620), de Barcelona, doctor en lleis; Francesc de

rer,⁴¹ el notari o escrivà, el missatger o algutzir, el procurador fiscal i el batlle de la població. A continuació presentem un exemple de nomenament de càrrec de comissari per part del governador de la Conca d'Òdena:

Nos don Jaume Pau Franquesa, donzell, en la vila y sots vegueria de Igualada domiziliat, governador de la Concha de Òdena per los Exmes. S(eny)ors Duch y Duquesa de Cardona y de Segorb, s(eny)ors de dita Concha, confiant plenament de la bondat, legalitat, discretió e sufficiència de vós Giralt Mans, pagès del loch de la Pobla de Claramunt, ab tenor de les presents letres e de n(ost)ra certa sciència e deliberadament y consulta, cream, constituhim e nomenam en comissari de ses Exces. en nom de dits Exms. S(eny)ors Duch y Duquesa, a vós dit Giralt Mans present y aquest càrrech acceptant en totes les terres y senyories de dit n(ost)re govern, donant-vos facultat y plen poder de pendrer y capturar en dites terres tots los delinqüents que trobareu en crim fragant, e totes y qualsevol altres persones que per qualsevol causa delictes y per a altra qualsevol rahó de present són y per avant seran tengudes y obligades a la justícia, e per çò altrament estaran provehides o altrament merexeran ser capturades, e dites persones que preses tindreu ben custodiades porteu als càrcers del castell de Claramunt, e les dexeu encomenades al scarceller de dit castell. Dient y manant a tots y sengles oficials a nos inferiors y a tots los altres subdits nostres quens tracten honren y obehesquen en todas las cosas tocants a la executió exercici de la present n(ost)ra sots pena de cinch cents ducats de or moneda de Bar(celo)na aplicadors als confrens de ses Exces. La qual comissió volem ésser duradora durant n(ost)ra mera e libera voluntat e no més avant. En testimoni de les quals coses havem manat ésser fetes les presents firmades de n(ost)ra mà pròpia. E sagellades de n(ost)re segell y referendades de mà de n(ost)re not(ari) y altrament en deguda forma expedidas. Dat en lo n(ost)re Molí Nou situat en lo terme de Òdena a XIII de setembre del any de la nat(ivi)tat de n(ost)re S(eny)or Déu Jesuchrist 1599.⁴²

La justícia senyorial es posava en funcionament a partir d'una denúncia o acusació privada, d'ofici o per pròpia iniciativa de les autoritats de la baronia. La detenció del malfactor o persona inculpada era portada a terme pel batlle, que exercia el paper de funcionari judicial i executiu, al crit de «via fos», «no mourer al duch» o «donar-vos al duch» o pel comissari. Així, per exemple, l'any 1577, el mateix governador de la Conca d'Òdena designa com a comissari Jaume Requesens, pagès de la Pobla de Claramunt, per poder perseguir i capturar la figura de Jordi Tito, de nació francesa, pagès i traginer de Vilanova del Camí, que en aquells mo-

Moxó (1620), de Barcelona, doctor en dret; Jaume Pons i Massaguer (1692), doctor en dret, i Josep Massaguer i Bover (1727), doctor en dret.

41. El tresorer encarregat de cobrar els terços, lluïsmes i foriscapis, o de donar llicències per a construir edificis, tenia un sou anual de 100 lliures durant l'últim terç del segle xvii.

42. ACA-N-Ig-1131.

ments estava cometent delictes i crims.⁴³ El batlle, nomenat en Consell General⁴⁴ per rotació entre els residents locals i amb càrrec de durada triennal, era el responsable davant el governador de la Conca d'Òdena.

El batlle supervisava l'elecció dels jurats i mantenia la llei entre els membres de la comunitat rural odenenca; dirigia el sometent local, efectuava la captura i l'emprisonament i duia el malfactor al governador general de la Conca o als seus representants. Un cop detingut el presumpte malfactor i posat a les presons del castell,⁴⁵ s'iniciava un segon pas, que consistia a aconseguir informació per aclarir el delictes i demostrar la culpabilitat de l'encausat, informació que s'obtenia a base d'interrogar els testimonis i el mateix acusat i també per mitjà de la tortura. «Pere de Benito, jo com a cristià», afirma el governador de la Conca d'Òdena, «que jo tinch obligació de exortar-te i dar-te i representar los treballs que se't ofereixen en aquest acte de tortura i torment que són molt forts i molt treballosos, i té prech que abans de arribar en aquells que me digas la veritat...».⁴⁶ El batlle, durant l'administració de la baixa justícia, era assistit per l'escrivà i pel nunci. Podia imposar penes pecuniàries i, si bé els emoluments eren a favor del duc de Cardona, de 3 lliures en avall se'ls feia seus. Per exemple, l'any 1599, el batlle d'Òdena deté els francesos Pere Libesar, àlies «Pere Gros», i Joan la Costa, acusats de «vagabundos y fullers», i d'haver comès un furt al terme de Castellfollit del Boix. Per aconseguir la llibertat varen pactar la composició monetària següent: 28 lliures al governador del duc de Cardona; 2 lliures, 18 sous a l'assessor i conseller; 1 lliura, 8 sous a mossèn Teixidor; 3 lliures, 10 sous al notari; 8 sous al nunci; 1 lliura, 5 sous al batlle d'Òdena, per haver portat a la presó els malfactors, i 4 lliures al carceller del castell de la Poble de Claramunt.

Un altre exemple correspon a l'any 1600, quan el governador de la Conca d'Òdena va fer una composició en la persona de Joan Riba, pagès de Vilanova del Camí, per un import de 5 lliures. Riba es trobava inculpat d'haver tirat una pedrada al front de Jaume Bas, pagès del mateix indret.⁴⁷

Algunes vegades, l'inculpat era alliberat mitjançant el pagament d'una fiança en diners i sempre que disposés d'avaladors. Era la manlleuta. L'alliberament podia ser indefinit i l'inculpat prometia retornar a la presó per comparèixer davant el tribunal sempre que rebés un manament judicial. Aquest seria un cas de l'any 1548,

43. ACA-6-1.

44. El Consell General era una reminiscència de les antigues assemblees medievals al qual estaven cridats tots els caps de casa del terme. Era convocat pel batlle per tal de votar les propostes dels jurats sobre temes importants.

45. «Lo balle me portà pres a casa sua y de allí (...) me portà ací an aquest castell de Claramunt hont estic pres ara». ACAN-1-551-14.

46. ACAN-1-659-4383.

47. ACA-N-Ig-1131.

en el qual el carceller rep el manament «que deixi en llibertat de les presons del castell de Claramunt a Montserrat Santomàs, i el deixi anar abans de cinc dies a casa del seu pare Pere Santomàs, i donarà de fermancers lo senyer en Jaume Calvet de la fortalesa i Pere Aguilera del mas Aguilera...»;⁴⁸ o el cas de l'any 1589, en què Joan Roca del mas Barrufets va prometre al duc i als seus oficials «per deslliurar-se dels càrcers de Claramunt que per tot lo mes de janer primer vinent se posarà y restituirà en la presó del dit castell de Claramunt [...] e dona per fermances a Joan Roca, pagès, del mas Vilella, Antoni Roca de la Padriosa, Joan Serra del castell d'Òdena, Jaume Torelló del mas Rubió, Marc Roca, pagès de Sant Bernabé y a Montserrat Roca del dit mas Barrufets...».⁴⁹

En cas d'homicidi i d'altres crims, el batlle avisava el governador general de la Conca d'Òdena, màxima autoritat delegada pel duc de Cardona.⁵⁰ Un procés de l'any 1587 ens permet veure l'actuació del governador: «lo dit Montserrat Busquet [del mas Arlomba de Sant Jaume de Sesoliveres] ha comesos y perpetrats tots y sengles delictes alt dits de adulteri, furt, enmetzinador y omicida, ab trahitió dels quals és estat impedit e inculpat, per so y altrament sentencie lo dit Ill(us)tre. S(eny)or governador y al dit Montserrat Busquet condamnne a que com a lladre sie públicament assotat, el sien llevades les dues orelles y après sia arrosegat en la forma acostumada, y après en un cathasal sie públicament degollat, y après de son cadàver sien fets quatre trossos y aquells posats en los lochs designadors per dit governador...».⁵¹ Aquesta autoritat es pot observar en els manaments que expedeix a súbdits del duc de Cardona per capturar per les viles de la Conca d'Òdena qualsevol de les persones «que per nos a vós seran donades en memorial, a part escrit y de nostra mà firmat, aquelles prengau y captioneu, e preses e ben guardades, emancipeu e porteu dins los càrcers ducals del castell de Claramunt»,⁵² i amb l'obligació de col·laboració de tots els batlles, jurats i oficials de la Conca.

Riba i Gabarró documenta divuit condemnats a mort (disset homes i una dona) en el període de 1575 a 1628. Dos dels condemnats van ser torturats abans de ser penjats. Entre els anys 1602 i 1626 relaciona vint-i-vuit empresonats, tretze dels quals foren condemnats a remar a galeres, dos exiliats, deu castigats a assots (dos ho foren amb assots marcats) i tres a reclusió de diversa durada. El torturador

48. ACA-N-Ig-215.

49. ACA-N-Ig-1128. A Igualada, el sotsveguer i batlle reial de la vila havia posat a la presó un minyó de catorze anys amb la cadena al coll durant dotze dies. Pel fet de ser menor d'edat no es podia compondre. Això provoca una discussió entre el sotsveguer i els qui defensaven que el càstig era abusiu.

50. Vegeu també Josep RIBA GABARRÓ, «Aspectes finals del règim feudal a l'Anoia», *Miscellanea Aqualatensia* (Igualada), vol. VIII (1997).

51. ACAN-1-672-39.

52. ACAN-1-65.

i botxí l'anaven a cercar a Cardona.⁵³ Afirmar, també, que el cost de la sentència i l'execució d'un condemnat a mort era, l'any 1607, de 12 lliures, 9 sous; l'any 1619, 47 lliures, 14 sous, i el 1620, 29 lliures, 18 sous.

A Igualada, l'any 1698, un francès és condemnat a ser assotat «per los llochs de dita vila acostumats», a ser marcat a les espatlles amb les armes de la vila d'Igualada i a remar a galeres durant cinc anys,⁵⁴ per haver assaltat un fill del mas de l'Abella, al camí ral. Les viles solien marcar els lladres amb les seves armes. Miquel Comallonga, habitant del mas Aldorrells, portava, l'any 1579, la marca de les armes de Manresa a les espatlles.

L'exercici de la justícia senyorial comportava l'existència d'uns jutges i advocats, els quals, a diferència dels simples batlles locals —com en el cas d'Òdena, en què la majoria seran pagesos benestants sense formació específica—, estaran formats en lleis i seran contractats per a cada judici pel governador general.⁵⁵ El duc establí les taxes dels salaris judicials que havien de rebre els seus oficials i ministres. L'exercici de la justícia comporta l'existència de documentació derivada dels litigis i processos, els quals ens permeten veure no solament el poder del senyor, sinó també els tipus de conflictes de la comunitat pagesa: robatoris, furts, incendis, violacions, bandositats, resistències als interessos feudals, assassinats, homicidis, bruixeria, delictes sexuals, emmetzinaments, etcètera.

CONCLUSIONS

L'exercici de la jurisdicció adoptava diferents solucions segons les característiques pròpies del seu detentor. Un cenobi gran i ric, com Poblet, a banda de les cúries locals a cadascun dels aproximadament quaranta llocs de la senyoria, disposava d'un tribunal itinerant encarregat d'administrar i aplicar l'alta justícia, al capdavant del qual hi havia un membre de la comunitat amb el títol de batlle o governador general.

Amb l'anàlisi de les sentències de mort, molt nombroses entre mitjan segle XVI i mitjan segle XVII, s'han posat novament de manifest les dificultats socials del període, fortament afectat pel fenomen del bandolerisme. En aquell període, les accions dels homes de seguida, com els anomena la documentació, són diverses: furts, robatoris, assassinats, homicidis, assalts a masies, accions de saltamarges, encunyació de moneda bosquera, raptos i segrestos per obtenir rescats o composi-

53. Per torturar cobrava 5 lliures; per penjar, 8 lliures.

54. ACAN-1-703.

55. Un document de l'any 1649 ens informa de la revocació «sens nota de infàmia al Doctor m(isse)r Francesch Matheu del ofici de Assessor de la Conca de Òdena», per part de Pere Joubert, procurador i administrador general del duc de Cardona i comte de Beaumont, Philippe de La Mothe-Houdoncourt. ACAN-1 Notari Jaume Mestre, caixa sense numeració.

cions... A tot això, s'hi ha de sumar l'entrada en escena d'un ampli col·lectiu d'immigrants occitans que no ha aconseguit trobar un lloc en l'entramat social i les estructures productives del país. La marginalitat els empeny a delinquir com una forma més d'assegurar-se la subsistència, de no morir-se literalment de gana. Eren uns temps difícils, en un país situat al marge de la dinàmica imperial, amb una noblesa vinculada al territori i amb economies poc emergents, amb bosses de pobresa estructurals, amb un volum d'armament general de gran abast i amb una tendència generalitzada a prendre's la justícia per la pròpia mà. Dins aquest marc global, la justícia dels senyors no era cega, ni tenia equilibrats els plats de la balança. A un mateix delictes o falta no corresponia idèntic càstig o pena: depenia de si el protagonista era natural o immigrant, de si era privilegiat o plebeu, de si era nyerro o cadell... L'exercici de la justícia completava el domini de la noblesa laica i eclesiàstica amb un pes aclaparador: amb la baixa obtenien ingressos, amb l'alta intimidaven i terroritzaven amb la justificació del manteniment de l'ordre. El fet que s'hagin pogut documentar unes vint-i-cinc sentències de mort demostra que no s'ha de negligir en absolut una cara molt important d'un feudalisme polièdric.

ABREVIACIONS

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó (N, secció protocols; Ig, sèrie Igualada)
ACAN	Arxiu Comarcal de l'Anoia
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
AHAT	Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona
AHP	Arxiu Històric de Poblet
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AMP	Arxiu Medinaceli (Poblet)